

MEĐUIGRA

5. oktobar:

Predsednik SAD Franklin Ruzvelt primio ambasadora izbegličke vlade Kraljevine Jugoslavije u Vašingtonu i tom prilikom izložio svoje poglede na budućnost Jugoslavije, naglasivši da Srbi posle rata treba da odluče kakvu vrstu unije žele sa Hrvatima – široku konfederaciju ili federaciju s nekim javnim službama pod centralnom upravom, odnosno da te i slične probleme treba slobodno da reše narodi Jugoslavije, a ne da se to rešenje donese deklaracijom savezničkih državnika.

8. oktobar:

»Slobodna reč«, organ jugoslovenskih iseljenika u Americi, objavio proglas Ujedinjenog slovenačkog naroda. U proglasu se poziva civilizovani svet da slovenačkom narodu pomogne u borbi za slobodu.

Sredinom oktobra:

U Londonu ministar spoljnih poslova vlade Velike Britanije Antoni Idu primio sovjetskog ambasadora Majskog i tom prilikom insistirao da vlada SSSR-a, u duhu sporazuma o pomoći oslobodilačkim pokretima Evrope, zvanično prizna Dražu Mihailovića kao jedinog vođu otpora u Jugoslaviji.

23. oktobar:

Londonsko izdanje »Njujork tajmsa« objavilo dve kraće vesti o borbama u Jugoslaviji: u jednoj se govori o partizanima a u drugoj o gerilcima.

25. oktobar:

Kod Santa Kruza (Salomonska ostrva) otpočela dvodnevna pomorsko-vazдушna bitka između savezničkih i japanskih snaga.

Verovatno pod dojmom velikih pobjeda na svim pravcima, malo smo se bili opustili u Jajcu. Ponašali smo se kao da smo u nekoj dubokoj pozadini i da ćemo i mi i drug Tito »ostati ovdje duže vrijeme«. Upravo tako sam 29. septembra pisao Đuri i Osmanu. Pisao sam im da »život u Jajcu teče normalno« i da su »glumci sinoć davali predstavu«, a da je »večeras daju za našu Prvu krajišku brigadu, a poslije i za ostale brigade«. Uspavalo nas je što neprijatelj »još nije bacio nijedne bombe na grad iz vazduha« i nije nas uznemiravalo što »jedan izviđački avion svaki dan kruži visoko nad gradom«. Obradovao sam ih jednom veću, koja je za narod Krajine bila kao melem na ranu:

»Ekonomski otsjek pri Vrhovnom štabu riješio je da od velikih količina soli nađene u Jajcu podijeli dosta narodu besplatno. Oko jedan vagon bi došao na jedan srez. Zato je potrebno da vi saopštite Bačkonji da on dođe ovamo, a da prethodno organizuje kola sa teritorije Prvog odreda za prebacivanje bar pet vagona soli... Za Dvor i Petrovac prebacićemo prugom ...«

I uz to jedna vest koja još nije bila ostvarljiva, ali je realizovanje njene zamisli bilo blisko, tako sam barem naslutio iz razgovora s drugom Titom:

»Uskoro će biti stvorene i dvije krajiške divizije, a one će sačinjavati Krajiški korpus – tako nešto. Jedne ove divizije bi štab mogao biti u Petrovcu, a jedne u Jajcu.«

Uzoholjene pobjedama, pomalo uspavane, neprijatelj, za kojeg smo mi držali da se utvrđuje u očekivanju naše ofanzive, nas je zatekao svojom ofanzivom, koju je izvodio u nekoliko pravaca. Najprije je prodro u Ključ, a zatim, dok smo mi još bili u gradu, i u Jajce. Izvukli smo se u posljednji tren: jedna grupa drugova iz raznih otseka Vrhovnog štaba (bili su tu i Milutin, i Moša, i Marko, i otac i sin Ribar – stari dr Ivan i Lola) i grupa drugova iz našeg Štaba s pratnjom. Prilikom izvlačenja iz Jajcu, na putu za Šipovo, iz zasede su nas napali četnici. Naša malobrojna pratnja i nas nekoliko ornih za borbu

razvili smo se u strelce i za pola sata četnička grupa nekog Prole je bila razbijena. A kad smo stigli u Mliništa i pred Tita izišli uznojeni, umorni, neki pocepane uniforme, Tito se od sveg srca nasmejao, da bi trenutak kasnije mene ukorio:

– Poverini ti svoje najbliže saradnike, a ti ih odvedeš pravo u četničku zasedu!

Hteo sam da objasnim što se dogodilo, ali nije dopuštao objašnjenje:

– Komandant mora imati dve važne osobine: da ostanu pribran i u najtežim trenucima borbe, kako bi ulivao poverenje svojim borcima, i da umije predviđati. Zapamti to.

Odgovorio sam tiho:

– Zapamtiću, družo Stari.

Zajedno s Vrhovnim štabom iz Mliništa smo se prebacili na Oštrelj. Za druga Tita i njegove saradnike tamo je bio uređen štab u vagonima srnetičke uskotračne pruge. Pre nego su se smestili ja sam ih napustio, ali vratio sam se nekoliko dana kasnije: posle izgubljenog Jajca Vrhovni komandant je želio čuti koji bismo drugi veći grad mogli osloboditi.

Tita sam tada zatekao u jednom od tri vagona železnice uzanog koloseka, koja je između Drvara i Sretice, u dužini od 90 kilometara, bila osposobljena za saobraćaj. Vrhovni štab se smestio u dva prva vagona, a u trećem je bio Pavle Savić s radiotelegrafistima i šifrantima. Prateća četa je bila pod šatorima. Okolni vrhovi su već bili pod snegom. Padala je susnežica. Neko gadno, mračno vreme. A u vagonu Vrhovnog komandanta toplo. Kiša me potpuno smočila. Tito se smeje:

– Stalno juriš na tom tvom Sokolu. De, ogrej se...

Sve vreme razgovora pušio je svoju lulicu s cigaretom i zamišljeno slušao moja obaveštenja. Naša glavnina bila je raspoređena prema Mrkonjić Gradu pod komandom Peka Dapčevića i prema Ključu, odnosno Sanskom Mostu pod komandom Slavka Rodića. Zbog italijansko-četničkog prodora iz Grahova prema Peulju, tamo sam poslao deo snaga 4. krajiške brigade (»Prošli su ovuda, vozom. Morača mi se javio« – reče na to Tito). Imao sam utisak da smo gotovo na svim pravcima inicijativu prepuštali

neprijatelju, i to sam rekao Vrhovnom komandantu. Na njegovu primedbu:

– Spavate, znači – nisam ništa odgovorio.

Naš razgovor su prekinuli Veselin Masleša, Đilas i Ivan Ribar Lola, koji su s Dedijerom i Mitrom Mitrovićem bili krenuli za Petrovac, kako bi tamo smestili deo Vrhovnog štaba i organizovali redakciju »Borbe« bliže driničkoj štampariji. Tito ih je upozorio:

– Možete ostati u Petrovcu, ali ne u gradu, nego u nekoj kući na kraju mesta. U gradu je opasno zbog aviona.

Sreten Žujović Crni, koji je takođe ušao u Titov vagon šepajući (još mu je noga bila u gipsu, prelomljena na fudbalskoj utakmici u Glamoču), nasmejao se:

– Ne boj se ti, družo Stari za njih. Skloniće se oni.

– Svejedno, čuvajte se. U gradu nije sigurno! – upozorio ih je još jednom Vrhovni komandant.

Bio sam protiv seljenja u Petrovac, ali to onda, na Oštrelju, nisam rekao. Protestovao sam tek kasnije, kad sam vidio kako su drugovi iz agitpropa, i oni iz ekonomskog Milutinovićevog odseka, kao i oni iz Mošinog upravnog odseka ispisali razne firme na ulazima u kuće.

Kad su agitpropovci otišli, drug Tito me pitao o stanju na mrkonjić-gradskom frontu. Uoči odlaska iz Ključa, Peko Dapčević me obavestio da se sa svojom 4. proleterskom i 3. sandžačkom brigadom prebacio preko reke Janj, da su imali poteškoća prilikom spasavanja bolnice, da su u stalnoj vezi s 2. proleterskom i delovima našeg 6. odreda, kojim je u ono vreme komandovao Drago Mažar. Pekovo obećanje da će »za koji dan, čim suzbijemo nemačko-ustaške i legionarske ofanzivne prodore« osloboditi ponovo Mrkonjić Grad preneo sam Titu:

– Peko neće izneveriti!

Nisam mnogo razgovarao o Peku i njegovim jedinicama, jer je u toku našeg razgovora došao Ivan Milutinović. On se baš tog jutra rastao s Pekom i zajedno s glumcima Kazališta narodnog oslobođenja stigao na Oštrelj.

Razgovor je dugo trajao. Tražio sam odobrenje od Vrhovnog komandanta za reorganizovanje 1. krajiškog (grmečkog) odreda u 6. brigadu, predloživši mu da ostane isti komandni sastav, koji »drži situaciju u svojim ruka-

ma i ima dobre veze s ilegalcima u Bihaću«. Pri pominjanju Bihaća Tito se zamislio i počeo da šeta. Sve vreme je pušio. Čak je i kafu popio stojeći. Već sam ga dobro poznao: nešto je smišljao.

Imao sam utisak da samo površno sluša moj izveštaj o užurbanom prebacivanju letine u grmečka skladišta, o tome kako je samo 1. poljoprivredna omladinska brigada prebacila s ugroženog područja oko 140 vagona pšenice i kukuruza, na desetke vagona pasulja i krompira, jabuka i šljiva, da su u planini izgrađeni mnogi magacini, da su u prevozu angažovani svi seljaci koji imaju konjsku zapregu. .. Ipak, mada zamišljen i naoko odsutan, slušao je: shvatio sam to u trenutku kad mu se oko usana naborao jedva primetan osmeh i oči mu iskričavo sevnule. To se dogodilo kad sam, spominjući neke primere, pomenuo žene iz Jelašinovca, koje su osam dana zaredom, pekale šljive i na Grmeč poslale 100 buradi pekmeza.

U slobodnoj Krajini je zaista sve funkcionisalo na najbolji način, a srce te aktivnosti bila je omladina u SKOJ-u (preko četiri hiljade) i Narodnooslobodilačkom savezu omladine (preko 20.000). Znao sam da je Tito zavoleo Krajišnike, kao što sam ih i sam zavoleo, i nisam krio ponos što sam među njima. Ali onoga puta na Oštrelju, Tito o Krajišnicima nije govorio. Samo bi povremeno rekao kako je to dobro i kako »tako treba«, a kad sam učtao, seo je nasupnot mene:

– Treba nam jedan veći grad. Treba nam grad koji ćemo moći duže zadržati.

I da to nije rekao, sam bih mu to predložio:

– Najpogodniji je Bihać.

Odmerio me žmirkajući, kao da procenjuje koliko sam ozbiljan. A ja sam, uistinu, bio uveren da je moguće uspešno napasti drugi po veličini garnizon u Krajini, mada nisam delio uverenje drugova iz 1. krajiškog odreda i podgrmečkog partizanskog komiteta, koji su mislili da će Bihać »pasti kao zrela kruška«. Više Petar Vojnović, zamenik komandanta 1. odreda, nego komandant Milo rad Mijatović, i više sekretar okružnog komiteta Šefket Maglajić Mirko, nego komesar odreda Dimitrije Bajalica, prilikom svakog susreta sa mnom govorili su o napadu na središte velike Župe, Krbave i Psat.

– Zanimljiva ideja – rekao je Tito. – Razmisli!

Bio sam već dobro razmislio o bihačkoj operaciji, ali kako sam znao da taj plan traži ogromne snage i sadejstvo ne samo naših i proleterskih, nego i hrvatskih brigada sa zapadne obale Une, što početkom oktobra, u vreme nemačko-ustaških i italijansko-četničkih ofanzivnih udara na slobodnu teritoriju, nismo mogli izvesti, ništa nisam obrazlagao Vrhovnom komandantu. Samo sam obećao:

– Razmislit ćemo o Bihaću i izvestiti Vrhovni štab.

U Podgrmeču je o oslobođenju Bihaća razmišljano od ustanka. Prva realna mogućnost za napad pokazala se u štabu grmečkog odreda posle 14. juna 1942. kada su se Italijani povukli i garnizon prepustili ustaško-domobranskim jedinicama. Tad je Petar Vojnović čak pokušao da se za napad dogovori s Ličanima, ali – to je odloženo. Meni je Vojnović napad na Bihać predložio prilikom nekog susreta u Majkić Japri. Bio je iskusan vojnik, predratni oficir, i hrabar čovek. Umeo je dosta realno da sagleda situaciju. On, Branko Poljanac i ja, razgovarali smo o tome kako se neprijatelj utvrđuje oko nas u polukrugu Bihać – Krupa – Novi – Ljubija – Sanski Most, kako kopa rovove i postavlja minska utvrđenja. Vojnović je ocenjavao:

– Moramo tu liniju ili pomaknuti ili razmaknuti. Nema nam druge: ili ponovo na Prijedor, ili na Bihać. A ja predlažem Bihać!

Pre nego što sam išta rekao, Petar je izneo niz argumentata. Činilo se da zna sve o Bihaću, o neprijateljskom rasporedu, o utvrđenjima na prilazu gradu, o vatrenim tačkama u mestu, o broju ustaško-domobranskih snaga... Poljanac ga je podržao:

– Bihać nam treba. Unu moramo preći i spojiti se s hrvatskim jedinicama.

Do tog razgovora, moj pogled na operativnu kartu najčešće je bio uprt prema Mrkonjić Gradu i Ključu, a od tada – prema Uni, nizvodno od Bihaća. Otud i onaj precizan odgovor Titu na njegovo »treba nam jedan veći grad«. U mom štabu su bili potpuno sređeni podaci o Bihaću i bihačkom sektoru. Gotovo svake sedmice smo primali nove informacije; obaveštenja ilegalaca upotpunjavana su zapažanjima naših izviđača. Obaveštajni oficir grmečkog odreda, Jovo Vidović, početkom oktobra nekoliko puta me informisao o Bihaću. Kako sam posle razgovora s Titom na Oštrelju bio definitivno uveren da moramo

prodreti u Bihać, 10. oktobra sam od štaba 1. odreda iz Benakovea zatražio karte s unesenim podacima o neprijatelju. Još dok su jedinice 4. krajiške bile na bihaćkom sektoru, početkom septembra, Milutin Morača mi je javio da se u Bihaću nalazi oko 4.700 vojnika, kojima je 1. septembra, baš onog dana kad sam ja u Mrkonjić Gradu s komandantima brigada i odreda planirao napad na Jajce, »stiglo 17 kamiona sa municijom sa po 63 sanduka u svakom«. Geometar iz Bihaća, Morie Levi, koji je po zadatku Petra Vojnovića izviđao sve položaje na zapadnom, severnom i severoistočnom obuču oko nas, onaj front koji smo po Vojnovićevom trebali da »pomaknemo ili razmaknemo«, 20. septembra je poslao detaljne podatke o rasporedu neprijatelja i vatrenim tačkama u uporištima oko Bihaća.

Morie Levi je taj izveštaj pripremio i podatke na kartu razmera 1 : 10.000 uneo »na osnovu osmatranja sa položaja i na osnovu iskaza 3. čete 3. bataljona 1. krajiškog odreda«. Po tim i drugim podacima, koje smo primali iz Bihaća (partijska organizacija i njena obaveštajna služba) i iz Ostrošca (porodica Alibabić preko Milke Vukašević i 3. bataljona grmečkog odreda), i na osnovu ličnog izviđanja, Morie Levi je izradio plan grada i uz skicu dao izvanredno značajan, i vrlo tačan opis utvrđenja, otpornih tačaka i neprijateljskog rasporeda.

»Železnička stanica stara: Teren između dvije stanice je dobro branjen. Ima bunkera. Jedan se bunker nalazi na mjestu gdje se odvaja pruga od stare za novu stanicu. Naoružanje: četiri teška mitraljeza i bacači. Na novoj stanici jedan ili dva brdska topa.

Železnička stanica nova: Posada: domobrani iz okoline Zagreba. U skladištu »Batinjola« ima eksploziva.

Nova gimnazija: Nalaze se ustaše.

Na malti: Preko ceste ozidana pregrada.

Mandića kuća: Ustaški stožer i logor.

Gajretov konvikt: Manja posada.

Prosvjetin konvikt: Manja posada.

Slastičarna: Kod mosta na desnoj obali Une. Tu se misli dati najjači otpor. Kuća je zidana, ima prizemlje, sprat i potkrovlje. Ispod nivoa ceste je za jedan i po metar. Most je ograđen žicom. Posadu čine ustaše i domobrani.

Terasa kod mosta na lijevoj obali Une: Na terasi se nalazi mitraljez koji ima zadatak da brani most dok je posada u paviljonu. Strijelica na skici pokazuje kako se sa mosta može prići uporištu koje se nalazi na zidu tri metra visokom.

Kazniona (kula): Stara kula. Tu se nalaze zatvorenici. Posada: nešto ustaša i čuvari.

Konak: Tu se nalazi: kotarski sud i gruntovnica, poreska uprava, šerijatski sud i katastar. U gornjem katu na lijevom dijelu nalazi se žandarmerijska četa.

Žandarmerijska stanica za grad Bihać: Posada: oko 20 oružnika.

Električna centrala: Oko 10 ustaša sa teškim mitraljezom i jednim ili dva bacača.

Dom narodnog zdravlja

Kotar i općina: U podrumu policijski zatvor.

Tehnički odjeljak

Jevrejski hram (Sinagoga): Magacin s municijom. Uz sinagogu nalazi se dom.

Velika županija: Jaka zgrada od armiranog betona. Ima tri sprata. Krov ravan (ranije na krovu bio protivavionski mitraljez). Nekoliko čuvara.

Apoteka

Zemaljska banka: Posada: 40–50 domobrana (najvjerovatnije da se nalaze u prizemlju na uglu).

župsko redarstvo: oko 100 agenata.

Medresa: Pretvorena u uporište. Prozori imaju puškar-nice. Nešto domobrana.

Prekidači za osvetljenje

Stara gimnazija

Most u harmanima: Uporište. 20 ustaša.

Samostan časnih sestara

Kozomorića kuća: »Divizija«. U blizini, u susjednoj kući (preko puta) dr Petrovića, stanovi oficira i garaža.

Pošta: Ima stražu. U blizini konjušnica i stanovi nekih ustaških oficira.

Okružni sud

Bolnica: Domobranska straža

Stara komanda mjesta: štab lovačke bojne. Zaštitnica: 30 domobrana lovaca. Magazin municije.

Osnovna škola u Zegarskoj aleji: Posada: jedna satnija (bez jednog vođa) lovaca.«

Već 11. ili 12. oktobra načelnik našeg štaba Branko Poljanac i ja smo se definitivno opredelili za Bihać utvrdivši »da smo na slobodnoj teritoriji veoma pritešnjeni, da su na njoj sakupljene prevelike snage koje privlače neprijatelja, da se tolike vojne snage na ovako maloj teritoriji ne mogu ishraniti«. Predlagali smo »likvidaciju Bihaća sa neposrednom okolinom Ličkim Petrovim Selom i Cazinom«, već i stoga »jer je stanovništvo u Bihaću veoma raspoloženo za nas«.

Bio sam uveren da će Vrhovni komandant prihvatiti naš predlog, ali pre nego što sam Tita obavestio o našem planu, izbio je obnovljeni sukob između načelnika Operativnog štaba za Krajinu i načelnika Vrhovnog štaba. To se dogodilo na ključkom sektoru. Da bismo sprečili neprijateljsko nastupanje prema Petrovcu (iz Sanskog Mosta i Vrhpolja prema Ključu prodrla je jača nemačko-ustaška grupacija od nekoliko hiljada vojnika) poslao sam na taj sektor Poljanca. A Tito je istovremeno tamo poslao načelnika svoga štaba Arsu Jovanovića. Možda do njihovog sukoba ne bi ni došlo, i možda Arso ne bi onako žestoko nastojao da se ne prihvati predlog za bihaćku operaciju, da je na ključkom sektoru neko drugi s njim razgovarao, a ne Poljanac. Njih dvojica nikako nisu mogli naći zajednički jezik, jer Arso — pisao mi je Poljanac — »stvari promatra statički-vojnički«, a kako je on od ranije, znatno pre dolaska u Operativni štab iz štaba 1. proleterske brigade, dok su još saradivali u istočnoj Bosni, bio »već navikao na takve njegove procene«, oštro je reagovao na Arsine predloge, kao što je to i Arso činio kad bi Branko nešto predlagao.

Sukob je u najvećoj žestini izbio 14. oktobra kad su u selu Bravsko, u štab Slavka Rodića, došli najpre Arso (oko 12 sati), a zatim oko 14 sati i Branko Poljanac Stanko. Davnašnja nesnošljivost između Arse i Stan-ka odjednom se razbuktala u velikim razmerama. Toga su dana tri kurira donosila poštu iz Bravskog u naš štab u šumi Vodenici na zapadnoj padini 760 metara visoke Metle iznad Lušci Palanke: najpre izveštaj Slav-

ka Rodica, pre podne, a posle podne dva Arsova i dva Poljančeva pisma.

Komesar našega štaba Osman Karabegović tih dana nije bio u našem elektrificiranom drvenom gradu u planini. Ja sam posle dolaska iz Vrhovnog štaba bio zaoкупljen objedinjavanjem snaga za kontraofanzivu kod Ključa i Mrkonjić-Grada i razradom plana za bihačku bitku.

Ujutro 14. oktobra primio sam drugove iz 1. odreda i predao im naređenja za formiranje 6. brigade. S njima sam još jednom razgovarao o oslobođenju Bihaća. Preneo sam im i želju druga Tita («Treba nam jedan veći grad!«). Tražili su da im više pričam o drugu Titu. Posebno je zamenik političkog komesara, partijski rukovodilac Uroš Bogunović Roca želeo da što više sazna o Titu.

Mislim da sam bio u pravu kad sam mu rekao kako sam shvatio da Tito želi da tokom jeseni 1942. godine definitivno izbacimo u prvi plan našeg interesa politički, a ne — kako je to bilo do tada — vojni moment. Svakako, vojnički smo morali obezbediti političko. Užička republika je bila početak, period Foče razrada, a Bihaćka republika je postala posle naše pobeде na Uni vrhunac toga procesa u kojem smo pokazali da smo — svi narodi i narodnosti Jugoslavije — spremni da se skupa borimo kad je najteže. Dilema o tome hoćemo li se održati kao zajednica naroda — Jugoslavija — već je uoči Bihaća slomljena.

Sad smo mi znali da više nema razloga pitanju: možemo li ili ne možemo tući neprijatelja. Sećam se, mislim da je to bilo 28. septembra, na putu od Mliništa do Jajca, kad je drug Tito dr Ribaru govorio kako više nema opasnosti po nas ako u nekoj narednoj velikoj ofanzivi i ne pobeđimo, jer mi smo sad već, na jugoslovenskom planu, toliko snažni, da poraz jedne grupe jedinica ne može bitno uticati na tok stvari.

Duboko u meni su iskrile Titove istine. »Paralelno s našim vojnim pobeđama, jača i politička svijest širokih narodnih masa«. Nije govorio meni, bio je sučelice okrenut dr Ivanu Ribaru: »Prošli ste Kordun i Liku. Jeste li sad shvatili: narod ne želi povratak na staro, on zna — mi smo mu garancija — da njegova sutrašnjica mora biti drugačija«.

Početkom oktobra, i ovoga puta na Mliništima, sreo sam druga Tita kako šeta zamišljen. Prenuo se kad me video:

– Ah, ti si, Košta. Zdravo! Prošetaćemo...

Žurilo mi se, jer je u štabu trebalo da rešim neka hitna pitanja, ali nisam žurbu ni spomenuo. Drug Tito je odjednom, učinilo mi se bez povoda, počeo govoriti o Klauzeviću, a onda o Engelsovom vojnom delu. To mi je bila mila tema. Setio sam se tada i one čuvene Engelsove misli o genijalnim vojskovođama.

– Druže Tito – rekao sam – zar za naš rat ne možemo reći da je, po tome kako je poveden i kako ga dalje razvijamo, epohalno otkriće?

Hteo je da zna da li sam ikad posumnjao u pobjedu. Pitao je to početkom oktobra 1942. Mi smo bili daleko od konačne pobjede, ali je ona bila sasvim vidljiva. Rekao sam kako sam prošao mnoge naše krajeve i kako sam svuda video da je narod za narodnooslobodilačku borbu, i kako baš zbog borbenosti naroda, u svim krajevima kroz koje sam prošao, nikad nisam sumnjao u konačnu pobjedu. »Ako u našoj borbi ne bi bilo narodnog jedinstva, ako u redovima naših jedinica ne bi učestvovali Srbi, Hrvati, Slovenci, Crnogorci, Makedonci i Muslimani, naša se borba ne bi mogla završiti pobjedom«. Pripremao je jedan od svojih članaka i razlagao misao, koju će one jeseni i napisati:

»Riječ narodnooslobodilačka borba – bila bi samo jedna fraza, pa čak i prevara, kada ona ne bi, osim opštejugoslovenskog smisla, imala i nacionalni smisao za svaki narod posebice, tj. kada ona ne bi, osim oslobođenja Jugoslavije, značila u isto vrijeme i oslobođenje Hrvata, Slovenaca, Srba, Makedonaca, Albanaca, Muslimana, itd, kad ne bi imala tu sadržinu da zaista nosi slobodu, ravnopravnost i bratstvo svim narodima Jugoslavije ...«

Upitao me tad na Mliništima:

– Nije ti žao što si poslan u Krajinu?

– Ne! – rekoh, i nehotice pomislih: a što bi bilo da sam otišao u Vojvodinu, u zavičaj otaca. Retko sam o tome mislio, ali, eto, baš tad mi pade na um. I dok sam govorio ono kratko, resko izrečeno »ne«, pogled mi se izgubio u vrhovima vitkih jela. Tito se odjednom osmehnu, gotovo setno, stišano:

– Svako od nas ima svoje selo, svoj zavičaj. Ali mi pripadamo Partiji, mi smo vojnici revolucije ...

Počela je da pada kiša.

Vrhovni komandant obrisa kapi s lica:

Bio sam pre mnogo godina zatvoren u tvom Petrovaradinu.

Nisam pojma imao da zna gde sam rođen.

– Ne sekiraj se, i u Vojvodinu ću ja tebe poslati. Ima vremena!

Zbunio sam se. Ni sam ne znam šta rekoš, ali drug Tito, videvši da me je zatekao u sentimentalnom raspoloženju, skrenu razgovor na drugo:

– Rekao sam ti, zaista nam treba jedan veći grad...

Miloradu Mijatoviću, Petru Vojnoviću, Dimitriju Bajalici i Roči Bogunoviću dugo sam pričao o poslednjem, ali i o prethodnim susretima s Titom. Kad sam već bio potpisao naređenje o formiranju njihove brigade i o sastavu štaba setio sam se kako mi je drug Tito prigovorio da u Krajini ne brinemo dovoljno o starijim, fizički slabim i ranjenim borcima, koji više nisu sposobni za operativne jedinice. Baš zbog toga sam u postskriptumu naređenja za osnivanje 6. brigade i dopisao:

»Starije i fizički slabe borce izdvojiti iz odreda i predati ih komandi područja za razne pozadinske službe i straže«.

To sam onih dana naredio i ostalim jedinicama.

Međutim, pokazalo se da je moje naređenje nedovoljno precizno. Dva meseca kasnije, kad smo bili u ofanzivnom rasporedu proširujući područje Bihaćke republike na zapad i sever, Tito me u jednom pismu podsetio na razgovor na Mliništima zašto se nedovoljno brinemo o borcima otpuštenim iz odreda i brigada. Prigovorio je da »jedinice koje otpuštaju drugove koji su nesposobni više za borce, te ih upućuju u pozadinu, često ih otpuštaju bez ikakvog papira. Nekad samo sa zajedničkim spiskom i redovito sa vrlo oskudnim podacima«. Insistirao je na cjelovitosti dokumentacije o svakom otpuštenom borcu, jer »nije dostojno naše vojske da po pozadini idu bivši borci bez ikakvog uverenja, koje pokazuje ko su i kakvi su kao borci bili. To izgleda da su svoj posao kao borci svršili, pa neka idu kuda mu drago«. I onda je, u tome pismu 26. novembra 1942. godine ponovio nešto što sam dobro zapamtio i iz razgovora vođenog na Mliništima početkom oktobra;

»Trebalo misliti i na budućnost, kada će našim borcima, invalidima i onesposobljenima trebati davati stalnu pomoć, domove itd. A na osnovu čega će se to moći ako svaki ne bude imao uverenje iz jedinice iz koje je otpušten?«

One večeri, kad sam se od Tita 8. oktobra vratio u Lušci Palanku, rekao sam drugovima u Štabu:

– Postalo je tesno na ovoj slobodnoj teritoriji. Treba se širiti. Dve su realne mogućnosti: s delom snaga, naših i proleterskih, udariti u smeru severoistoka, prema srednjoj Bosni, a s drugom, snažnom grupacijom izbiti u Bihać i očistiti Pounje ...

Međutim, od zamisli do realizacije ponekad je put za-kučast. Ranije je bilo nesporazuma oko toga da li da pre razbijemo neprijatelja na pravcu Mrkonjić-Grad – Banja Luka, ili da ga napadnemo u Jajcu, a sada se to opet ponovilo – došlo je do neslaganja između nas i načelnika Vrhovnog štaba, pa će opet drug Tito morati da donese konačnu odluku.

Oko naših planova načelnik moga Štaba, Branko Poljanac, koji je odnedavno bio kod nas (pre toga bio je načelnik kod Koče Popovića), i načelnik Vrhovnog štaba, Arso Jovanović, potpuno su se razišli.

Nisam voleo Arsine učestale izlete u naše jedinice. Svojim prisustvom i preuzimanjem direktne komande čak i nad bataljonima, sputavao je inicijativu naših komandanta. Kad smo ponovo oslobodili, krajem prve i početkom druge nedelje u oktobru, Ključ, pa Mrkonjić-Grad, koji su zauzele jedinice pod komandom Peka Dapčevića, Arso je ocenio da se »u ovakvoj situaciji pružaju novi uslovi za naše daljnje akcije« i odmah je krenuo iz Bosanskog Petrovca u Bravsko, uveren – s nedovoljnim poznavanjem prilika – da je nastupio trenutak kad treba preduzeti »u prvom redu čišćenje Manjače«, a zatim »prodiranje u centralnu Bosnu na pravcu Prnjavora«. I sam sam, sledeći osnovnu zamisao Vrhovnog komandanta, da uvek moramo držati inicijativu u svojim rukama i da se ne smemo vezati za frontove, uveren u izvanrednu manevarsku sposobnost naših snaga, ocenjivao da je nastupio povoljan trenutak za ofanzivu, ali sam bio u prvom redu za prodor u dolinu Une. Zbog toga sam i drugu Titu rekao da smo u stanju da oslobodimo Bihać i ne znajući, još tada, zašto

je njemu potreban »jedan veći grad«: ja nisam mislio na AVNOJ, nego na neophodnost razbijanja suženog prostora u kojem se našao velik broj naših snaga. Svoje mišljenje sam jasno izneo Poljancu, pre njegovog odlaska u Bravsko, planinsko selo na krajnjim jugoistočnim padinama Grmeča, između Ključa i Bosanskog Petrovca.

Arso i Branko su tvrdoglavo zastupali svoje stavove. Rodić mi je kasnije rekao kako je pokušao da ih smiri, ali »u njihovoj žestini nije bilo ni najminimalnijeg prostora za intervenciju trećega«.

Dramatične rasprave u Bravskom, u zaseoku Švabići, gde • je Rodić smestio svoj štab, postale su mi potpuno jasne iz ~7 Arsinih i Brankovih pisama. Prvo Arsino pismo Branko je I pročitao kad je tamo stigao i – odmah se suprotstavio. 1 Zaokupljen svojim idejama o suzbijanju moguće neprijateljske ofanzive na slobodnu teritoriju Krajine, i o našim ofanzivnim akcijama, već na prvu Rodićevu napomenu o našem prodoru u dolinu Une, Arso je odgovorio – a zatim i meni napisao – da se ne smemo »zanositi neposrednom akcijom na Bihać«. Arso u pismu svo vreme govori »mi smo mišljenja« – i to me je zbunjivalo: nisam bio siguran koliko je to i Titovo mišljenje. Pa, kad sam, u noći 14. i 15. oktobra, proučio sve ono što su iznosili Arso, Slavko i Branko, odlučio sam najpre da situaciju još jednom dobro »pretresemo« u našem Štabu, a zatim da o svemu obavestim Vrhovnog komandanta.

Prvo Arsino pismo, s dodatkom koji je Branko pisao »14. X 1942. u 16,30 čas.« primio sam kasno uveče. »Mi smo mišljenja«, ^ pisao je načelnik Vrhovnog štaba, da bi Vaše slobodne ^ snage trebale napasti Vrhpolje kao i položaje zapadno od Sanskog Mosta. Ta dejstva u vezi sa našim akcijama oko Ključa otjerala bi više ove neprijateljske snage. Prema tome ka Vrhpolju mogli biste baciti II brigadu. Vaša I i IV brigada u vezi sa snagama VI brigade (I odred) mogle bi se baciti u pravcu Suvaje i Bihaća. Pri tome potrebno je brzo i energično raditi... Bihaćki sektor je mrtav. Prema tome nemojte tamo za duže vrijeme vezivati vaše jače snage. Bacite ih u pravcu koji će vam donijeti brze uspjehe, a pri tome razvući neprijateljsku pažnju...«

Načelnik našeg Štaba Branko Poljanac Stanko je u dodatku dopisao kako ne vidi »da je akcija na Vrhpolje realna i da je više nego samo demonstracija«. Jer: »Napadati Vrhpolje samo s juga i zapada neefikasno je, a za sadej-

stvo sa istočne strane r. Sane treba slati veće snage kojih nemamo ... Položaje zapadno od Sanskog Mosta ... gotovo je iluzorno napadati pre akcije na Sanski Most ... Ja bih pre izvodio akciju na Bihać i time daleko skrenuo pažnju neprijatelja ...«

Kako je Arso insistirao na utvrđivanju Bosanskog Petrovca, koji je po njemu trebalo da bude centar nove slobodne teritorije, »ono što su bili Užice i Foča u ranijim periodima«, Branko se nije ni s tim složio, jer smo u našem Štabu već ranije utvrdili da se Bosanski Petrovac »u slučaju ozbiljne ofanzive odbraniti ne može«. Potpuno sam prihvatio njegovo mišljenje izneseno i u pismu od 14. oktobra da će se »najbolja odbrana Petrovca postići napadom na mesta daleko od Petrovca«.

Nekoliko sati kasnije, produbivši još više sukob, i Arso i Branko su mi se ponovo javili. Isti kurir je doneo njihova pisma. Ja sam, međutim, još pre nego je njihov kurir stigao, uveren da će drug Tito prihvatiti naš predlog za bihačku operaciju, tražio od Milutina Morače, komandanta 4. krajiške brigade: »U neposrednoj blizini Bihaća i Bosanske Krupe ne vršiti akcije, da se ne bi pojačao sistem odbrane tih gradova« i da »u slučaju bilo kakvih neprijateljskih ofanzivnih akcija od Bihaća i Krupe« postupe u dogovoru sa štabom Prvog krajiškog odreda, koji je znao za naše planove oko Bihaća. Zasad, pisao sam Morači, »zadatak vam je, da se što bolje upoznate sa terenom na označenoj prostoriji«, to jest oko Bihaća i Krupe. U očekivanju planirane akcije na Bihać, želeo sam da se neprijatelj uspava. Zbog toga sam ujutro 14. oktobra i komandantu 3. bataljona 1. krajiškog odreda Hamdiji Omanoviću, koji je bez znanja štaba svoga odreda želeo napasti Golubić, nekih desetak kilometara južno od Bihaća, zabranio svaku aktivnost »u neposrednoj blizini Bihaća i Krupe«. Sećam se kako je Hamdija bio zbog te zabrane neraspoložen, pa me je pokušao nagovoriti:

- Uspet ćemo bez žrtava. Držim situaciju u rukama ...
- Čekajte! Treba nam veći zalogaj od Golubića!

Na žalost, ono što sam zabranio Omanoviću, učinili su bez dogovora s nama drugovi iz 4. brigade. I pored našeg izričitog traženja da se »u neposrednoj blizini Bihaća i Bosanske Krupe« ništa ne preduzima, da neprijatelj »ne bi pojačao sistem odbrane«, Četvrta krajiška je noću 15. i 16. oktobra napala Golubić i Dobrenicu. Tek posle akcije smo obavesteni o napadu u kojem smo imali sedam palili

drugova među kojima se »naročito istakao Stakić Dragan, vodnik 1. čete 3. bataljona, seljak iz Isjeka kod Grahova, koji je poginuo kada je na svoju inicijativu sa još dva druga pošao da spašava jednog borca koji je pao neprijatelju u ruke«. Pa iako je štab brigade ocenjivao da će ta akcija, »djelimično uspjela, mnogo koristiti kao iskustvo za noćne akcije«, zbog našeg plana, kao i zbog načina napada bio sam neobično ljut. I naši drugovi, obaveštajci u Bihaću, reagovali su kao i mi u Operativnom štabu. Drug iz naše obaveštajne službe u Bihaću, Junus Salihodžić, koji nam je po direktivi sekretara partijske organizacije Iške Sadiković slao izveštaje, pisao je 19. oktobra da jedinice u napadu na Golubić nisu »osigurale odstupnicu«, da su »ostavili leđa otvorena neprijatelju« i da su prilikom napada i to je bilo najgore – »ubili 5 žena i djevojaka, zapalili nekoliko kuća, odveli nekoliko poštenih ljudi«. Posledice su mogle biti pogubne, jer – pisali su nam drugovi iz Bihaća – »narod se uskolebao i počeo sumnjati u vaše spasenje i pravdu«. Dva dana kasnije iz Bihaću su nam javili da su naši poginuli drugovi u Golubiću »na zvjerski način – svojstven samo ustašama – poslije smrti sakaćeni, rezani, a po tom privezani za konje baćeni u jamu. Nekima su istjerali utrobu, vadili oči, rezali ruke, uši, nos ...«

Ja sam, dakle, 14. oktobra u našem Štabu, i u razgovoru s drugovima iz 1. odreda, i pismom 4. krajiškoj brigadi dao do znanja koliko nam je bliska ideja o napadu na Bihać. Poljanac, upoznat s tom idejom, to je rekao načelniku Vrhovnog štaba. Arso je u isto vreme, popodne 14. oktobra, iz pisma Peke Dapčevića saznao da su u noći 12. i 13. oktobra jedinice Treće sandžačke i četvrte proleterske crnogorske ušle u Mrkonjić-Grad. Ocenio je da je »u ovakvoj situaciji« moguće odmah preći u ofanzivu: »U prvom redu došlo bi čišćenje Manjače od četničkih bandi kao i prodiranje u Centralnu Bosnu na pravcu Prnjavora«. Po jednoj rečenici (»Pošto sada imate dovoljno jedinica potrebno je smisliti planske akcije krupnijih razmera«) zaključio sam da su Arsini predložili za ofanzivu na Manjaču samo njegova ideja, a ne dogovor u Vrhovnom štabu. Tako je i Branko Poljanac ocenjivao, jer mi je pisao: »Dobro bi bilo kad bi drug Košta otišao u V. Š. pošto je, pored bihaćkog, interesantan i sektor prnjavorski«. Mi, naime, ranije, ocenjujući mogućnost prodora u dolinu Une, nismo analizirali mogućnost brzog prodora u centralnu Bosnu (»Sektor prnjavorski«), ali o tome do 14. oktobra

nije razgovarano ni s drugom Titom, jer se tek tad »odlaskom neprijateljskih snaga iz Ključa i ponovnim oslobođenjem Mrkonjić Grada« situacija »korenito izmenila«.

Arso i Branko su se slagali u tome da se »situacija korenito izmenila«, a bliski su bili i u mišljenju o mogućoj ofanzivi na »sektor prnjavorski«. U svemu drugom – neslaganje. Poljanac mi je svoj stav objašnjavao:

»Po mom mišljenju čačkanje na banjalučkom sektoru, tj. oko Sitnice i uopšte blizu Manjače, moglo bi da oživi opet Manjaču kod neprijatelja koji je težio da tamo bude defanzivan i da ima izvesnu ravnotežu. Tamo je neprijatelj najosetljiviji. Zato ja ne bih tamo mnogo čačkao i izazivao neprijatelja ... Kad sam video da se ima namera ici prema Prnjavoru i da Prva proleeterska brigada verovatno neće moći prema Bihaću, spomenuo sam drugovima akciju na Bihać. Drug Arsa koji stvari posmatra statički-vojnički, bez naročitih argumenata, isključuje tu akciju. Ja sam već navikao na takve njegove procene ...«

Branko i Slavko su me usmeno obavestili o mučnom dijalogu s Arsom. Pale su i teške i uvredljive reči. Bilo je u tome mnogo ličnoga, ali za mene je bilo najvažnije što se načelnici Vrhovnog i Operativnog štaba potpuno razilaze u izboru pravca naše ofanzive. Oštro su se sporečkali i u vezi s komandom na ključkom sektoru. Poljanac, naime, kao ni komandant naše Treće brigade Nikola Karanović, nisu prihvatili »da tu neko drugi komanduje, ko nije u sastavu Operativnog štaba«. Branko mi je i o tome pisao:

»Pre mog dolaska ovamo drug Arsa je postavio drugove Slavka i Koču da komanduju ovim sektorom. Štab III krajiške brigade, a naročito drug Karanović, vrlo nepovoljno je primio određivanje druga Koče u komandovanje sektorom i izjavio drugu Slavku i meni da će se žaliti«.

Pokušao sam da učestala razmimoilaženja između Arse i Branka smanjim i uspostavam saradnju usklađivanja stavova, ali s Arsom je bilo vrlo teško saradivati, dok smo mi »stari Krajišnici« u Operativnom štabu vrlo brzo uspostavili izvanredne odnose s Poljancem, kojeg je drug Tito poslao u naš štab poslije dolaska u Krajinu. Sukobivši se s Arsom oko prioriteta akcija, Poljanac mi je pisao da je on »već navikao na takve njegove procene«.

Molio me je da odem k Titu i da s njim « svemu tome raspravim, jer – pisao je:

»Stojim na gledištu da niko sa strane nije u stanju bolje da proceni situaciju od Operativnog štaba za Bosansku Krajinu. Taj štab vodio je najuspešnije operacije punu godinu dana i oslobodio veliku teritoriju i bez Arse i bez mene. Sada osećam da se na ovaj način potpuno oduzima inicijativa Operativnom štabu, jer se Arso direktno meša u poslove Operativnog štaba i vrši poslove toga štaba«.

Uveren da nam je napad na Bihać i prodor u dolinu Une i u Pounje najpreći zadatak i da operacija na tom području pruža najveće mogućnosti za uspehe, odlučio sam da drugu Titu temeljito objasnim šta bi to za nas značilo. Da ne izazovem suvišna protivljenja načelnika Vrhovnog štaba, posle dogovora s Brankom i Slavkom, koje sam 15. oktobra pozvao na savetovanje u naš Štab kod Lušci Palanke, mislio sam da bi bilo najbolje prihvatiti deo Arsinih predloga: barem ono što nam je bilo sasvim prihvatljivo: prodor u srednju Bosnu u pravcu Prnjavora.

Bio sam uveren da će drug Tito našu zamisao prihvatiti. On je poštovao komandantsku inicijativu, a mi smo potpuno prihvatili njegovu taktiku ratovanja. Uvek sam našim drugovima u Krajini ponavljao ono što mi je drug Tito govorio 1941. u Rogatici, a zatim i u Foči, kad me je slao u Krajinu.

»... u našoj narodnoj vojsci mora vladati ofanzivni duh, ne samo kad smo u ofanzivi već i u defanzivi. Zauzimanje odbrambene taktike znači za partizane sigurnu smrt«.

Usmeravan Titovom strategijom i taktikom, a i na bazi naših iskustava iz Krajini, pisao sam mu 16. oktobra, kad smo »razmotrili detaljno u našem štabu opštu situaciju na oslobođenoj teritoriji Krajine i oko nje«. Izvestio sam Vrhovnog komandanta kako smo »došli do sigurnog zaključka da ćemo najsigurnije izgubiti oslobođenu teritoriju ako je budemo branili sa snagama koje su sve sada skupljene na njoj, čime je olakšan rad neprijatelju zbog skupljenih jedinica«.

U našem Štabu smo tada razmatrali i mogućnost formiranja divizija. Tito je sa mnom o tome govorio još krajem avgusta u Glamoču, a u vreme naše žestoke protivofanzive od Mrkonjića prema Banja Luci, početkom septembra, kad smo ga obavestili o osnivanju Pete krajiške (kozaračke) brigade, iz Vrhovnog štaba mi je pisano da je ta odluka »sasvim pravilna«, jer da »tako stvaramo po-

kretnu vojsku i učimo se organizovati pozadinu — komande područja, komande mjesta i partizanske straže«. Titova zamisao o divizijama u tome pismu od 10. septembra 1942. je konkretnija. »Radi razmeštanja i uočavanja ljudi za kadrove u tako velikim jedinicama«, Vrhovni štab nam je najavio da ćemo u Krajini uskoro osnovati »jednu ili dvije divizije«. Na osnovu tih razmišljanja u Vrhovnom štabu, drugu Titu sam 16. oktobra predložio:

»Po našem mišljenju potrebno je što prije obrazovati jednu do dvije grupe (divizije) koje će nadirati van sadašnje oslobođene teritorije? Po našem mišljenju jedna grupa (divizija jedna oko tri brigade) mogla bi se obrazovati od: 2. proleterske, 3. sandžačke i 5. crnogorske brigade i ta bi grupa mogla ići preko Mrkonjić-Grada — Crne Rijeke — Čemernice — Skender Vakufa — Maslovar — Borija pravac Prnjavor, na sektor Centralne Bosne. Prema svim dobivenim izvještajima sa te strane, uslovi su povoljni za dolazak naših jedinica i za djelovanje njihovo na tom terenu, a i za ishranu u sektoru Posavine Centralne Bosne. Ova bi grupa mogla uspostaviti vezu sa Istočnom Bosnom, a i njeno djelovanje u Centralnoj Bosni povoljno bi uticalo na razvoj prilika u Istočnoj Bosni. Toj grupi mi bi dodali izvjesnu grupu odgovornih drugova i partizana koji poznaju teren, [prilike u Centralnoj Bosni i koji bi tu grupu povezali s našim Proleterskim "Bataljonom, koji djeluje u okolini Prnjavora i u Posavini. Za zaštitu oslobođene teritorije prema Jajcu i Vakufu, za vezu između nas i grupe koja bi išla u Centralnu Bosnu kao i zaštitu njenog zaleđa, trebala bi da ostane 4. crnogorska brigada sa snagama 3. krajiškog odreda.

Za zaštitu sektora oko Mrkonjić Grada i Ključa mogle bi privremeno ostati 1. prolećarska i jedna crajliška brigada i novoformirana polubrigada od snaga 4. Tčrajlškog odreda. Djelatnošću grupe u Centralnoj Bosni brzo bi se obratila pažnja neprijatelja na taj kraj i rasteretila bi se teritorija Mrkonjić Grad — Ključ, tako da bi se jedna brigada mogla brzo osloboditi...«

Prihvatajući tako, uz objašnjenja, predlog načelnika Vrhovnog štaba za »prodiranje u Centralnu Bosnu na pravcu Prnjavora«, mi smo se istovremeno oduprli njegovoj zamisli da bi »u prvom redu došlo čišćenje Manjače«, jer smo smatrali da je to »pust, pasivan kraj sa stanovništvom neprijateljski raspoloženim prema nama i što neprijatelj

nikako nas ne bi trpio na tom sektoru s obzirom na Banju Luku«.

Nama je bilo najvažnije da drug Tito prihvati predlog za bihačku operaciju, jer smo bili uvereni da bismo time »preuzeli inicijativu u svoje ruke, razvukli neprijatelja na više strana i što bi mu na taj način poremetili njegove ofanzivne namjere na našu oslobođenu teritoriju« na kojoj smobili »veoma pritješnjem«.

Konferisali smo do kasno u noć 15. oktobra. Padala je kiša i jako je zahladilo. Bili smo u našem štabu u šumi iznad Luči Palanke.

Ja sam se u Štabu retko zadržavao: najčešće onda kad se trebalo s drugovima iz Štaba ili Komiteta dogovoriti, a potom bih odlazio u jedinice, na položaje koje sam ocjenjivao kao najvažnije u tom času. Redovno, posle dogovora, dr Vaso Butozan, s kojim sam se izvanredno lepo slagao i voleo ga, savesni sekretar našega Štaba (neke vrste operativni oficir), Albert Trinki, pratioci i ja bismo odlazili na teren, na položaje. Butozan i Trinki su vremenom navikli da ih i ne pozivam. Čim bih pozvao mog pratioca Milenka Gajića:

– Sedlaj Sokola, idemo! – i doktor Vaso i Trinki su pritezali opasače i sedlali svoje konje.

Osim Branka Poljanca i Slavka Rodića, na savetovanje 15. oktobra pozvao sam dakako, i doktora Vasu i Trinkija. Bili su prisutni i još neki drugovi iz Štaba, Franjo Kluz, inače zadužen za tehniku i veze, kao i naš glavni ekonom Đuro Bačkonja. Osman je bio odsutan. Đuru Pucara i Osmana smo informisali o našim stavovima i oni su se složili, prihvatajući u potpunosti naše vojno-političke ocene, a što se tiče vojnih operacija, kao i uvek »to se prepušta odgovornosti Operativnog štaba«.

Tada je drug Tito bio na Oštrelju, ali povremeno je dolazio i u Bosanski Petrovac. Pismo sam mu poslao po mom pratiocu Milenku Gajiću zatraživši:

– Predaj lično drugu Starom!

Milenko, snažan krajiški momak, dvadesetčetvorogodišnjak, jedan od šestorice braće partizana iz Lipovca kod Kotor Varoši, bio je uza me od mog dolaska iz istočne Bosne u februaru. Čim sam stigao iz Foče i po Titovom naređenju formirao Operativni štab, zatražio sam da mi pošalju za pratioca Gajića: znao sam ga od oktobra 1941.

godine, kad je mene i još nekoliko drugova vodio iz Krajinje na Romaniju, u Glavni štab za Bosnu i Hercegovinu. Kad sam 16. oktobra 1942. godine od Milenka zatražio da pismo preda »lično drugu Starom«, slegnuo je ramenima:

– Teško, družo komandante. Ne puštaju k njemu...

Podsetio me je kako se na Cincaru 16. augusta jedva probio do druga Tita. I onom prilikom sam tražio da pismo preda »lično Vrhovnom komandantu«. Milenko je na Cincaru poštu predao dežurnom u Štabu, ali ono pismo naslovljeno na druga Tita nije hteo predati nikome do »lično drugu Vrhovnom«. Imao je sreću: njegovu prepirku s dežurnim čuo je drug Tito, koji je sedeo ispred svog šatora. Primio je Milenka i – začudo – prepoznao ga:

– Izgleda, družo, da smo se mi već viđali?

– Dva puta, družo komandante.

– Kad?

– Prvi put u Užicu: doneo sam vam poštu od druga Starog Krajiškog i komandanta Danka Mitrava. Drugi put u Foči: tada sam doveo kurira iz Glavnog štaba Hrvatske, druga Pekića ...

– Ti si stari član Partije?

– Nisam član Partije, družo komandante.

– A znaš li ti da sam ja generalni sekretar Partije.

– To vala, ne znam.

– A Košta ti veruje?

– Biće da veruje.

– A u Partiju te ne prima?

– Nema se kad. Ratujemo ...

Kad se vratio od Tita, Milenko mi je doneo pismo s naznakom »predati lično Kostiću«. Samo nekoliko redaka, kratka direktiva: primiti kurira Gajića u Komunističku partiju, ili »više ga ne slati k meni«. Odmah sam se dogovorio s Osmanom i sekretarom štapske partijske ćelije da Milenka primimo u Partiju tako da je 16. oktobra mogao izići pred Tita. Ali momak se sad bojao da ga do Tita neće pustiti.

– Snađi se! – nasmejao sam se, i on se zaista snašao: kad se sutradan vratio reče da je »prodrio« do Vrhovnog, da je bio uza nj dok je Tito čitao naše pismo i da ga je Tito ispratio stiskom ruke i porukom:

– Javit ću ja Kosti što treba!

To Titovo »što treba«, kao odgovor na molbu »da nam po svim gore navedenim pitanjima što prije odgovorite, a isto tako po svim pitanjima koje Vam je sigurno drug Arso izložio«, javljeno nam je 18. oktobra u 14 sati. Ujutro toga dana, na Oštrelju, u jednom od vagona u kojima se bio smestio Vrhovni štab (delimično premešten u Bosanski Petrovac), održana je sednica najvišeg partijskog rukovodstva. Tada je drug Tito obrazložio svoju zamisao o sazivanju prvog zasedanja Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije i o vojnim operacijama, koje su trebale da omoguće zasedanje. Bila je srećna okolnost što smo pre te sednice na Oštrelju obavestili druga Tita o našim planovima i što smo mu izneli našu ocenu vojno-političke situacije. Prihvatio je sve ono što smo mi predlagali, a za ono što smo prihvatili na Arsinu inicijativu (prodor u centralnu Bosnu) rekao je da može doći »u obzir nešto kasnije«. Na sednici Centralnog komiteta 18. oktobra nije potpuno usvojena ni ideja o stvaranju divizija. Tito je smatrao da o tome »još moramo promisliti«.